

Mikko Ojanen, Inka Rantakallio & Sakari Ylivuori

PÄÄKIRJOITUS

Vapaiden taiteiden paluu? Taiteesta, tutkimuksesta ja sanavalinnoista

DOI: 10.51816/MUSIIKKI.176359

Valitsemillamme sanoilla ja kielellisillä ilmaisuilla on merkittävä toimintaa ja ajattelua ohjaava vaikutus. Valintamme voivat olla tietoisia tai tiedostamattomia, tarkoituksellisia tai ajattelelmattomia, huolellisia tai huolimattomia. Kielenkäyttäjinä olemme myös vallankäyttäjiä, koska nämä valinnat rakentavat ymmärrystä meitä ympäröivästä todellisuudesta. Vaikka edellä mainittu saattaakin olla itsestään selvää ja jopa kliseistä, se on hyvä muistutus aikana, jolloin juuri käsitteiden määrittelyllä ja jopa yksittäisten sanojen merkityksillä on ratkaiseva vaikutus esimerkiksi taiteen tutkimuksen ja sitä myöten myös musiikkitieteen ja musiikintutkimuksen tilaan ja tulevaisuuteen.

Sanavalintojen merkitys on viime aikoina korostunut useissa taiteen ja taiteen tutkimuksen konteksteissa, Helsingin yliopiston teatteritieteen professori Hanna Korsberg ja taiteiden tutkimuksen professori Susanna Välimäki kuvaavat *Helsingin Sanomien* mielipidekirjoituksessaan 23.9.2025, kuinka kotimaisessa ”kulttuuri- ja korkeakoulupoliittisessa keskustelussa ei ole ymmärretty tiedeyliopiston asiantuntijakoulutuksen ja taiteilijakoulutuksen välistä eroa” (Korsberg ja Välimäki 2025). Kielenkäytön näkökulmasta mielipidekirjoitus kiinnittää huomion ongelmaan, josta on puhuttu taiteiden tutkimuksen piirissä runsaasti jo useamman vuoden ajan (ks. esim. Korsberg ja Välimäki

2021; Sirén 2021; Bono 2022). Ongelman taustalla on Korsbergin ja Välimäen (2025) mukaan epämääräinen ”taidealan” käsite. Yksi aivan ilmeinen käsitteeseen liittyvä sekaannuksen aiheuttaja on taiteen tekemisen, taiteellisen tutkimuksen ja taiteen tieteellisen tutkimuksen sekoittuminen toisiinsa. Ymmärrämme tässä yhteydessä taidealan laajana käsitteenä, joka pitää sisällään itse taiteen tekemisen, taiteen tieteellisen ja taiteellisen tutkimuksen sekä alalla eri rooleissa toimivat taiteilijat ja tutkijat.

Kielen käyttöön liittyvä epämääräisyys aiheuttaa pohdintaa tieteellisessä ja taiteellisessa koulutuksessa, tutkimuksessa ja hankkeiden rahoitushakemusten laatimisessa – jopa tiedelehden toimitustyön äärellä, kuten *Musiikin* toimituskunnassakin olemme saaneet huomata. Ongelmavyöhyt kytkeytyy käytännössä käsitteiden ’taide’, ’tiede’ ja ’tutkimus’ käyttöön niin käytännön työn kuin teoreettisen tarkastelun kontekstissa. Sekaisin keskenään menevät taiteen tekeminen ja taiteen tutkimus (oli se sitten tieteellistä tai taiteellista tutkimusta). Käsitteiden ja alojen määrittelyssä, ehkä jopa taidetta koskevassa tieteenfilosofisessa perustutkimuksessa, olisi siis taiteen tutkijoilla edelleen tärkeä työ tehtävänä. Toivottavasti tutkimusyhteisömme vastaa tähän haasteeseen pian.

Taidealan toimijat tapaavat ajatella, että päättäjät esimerkiksi ministeriöissä tai yliopistojen johdoissa eivät ymmärrä Korsbergin ja Välimäen (2025) kuvaamaa eroa tiedeyliopiston asiantuntijakoulutuksen ja taiteilijakoulutuksen välillä. Ero mitä ilmeisimmin ei ole selvä edes (epämääräisen) alan toimijoille itselleen. Tästä esimerkkinä mainittakoon taiteellisen tutkimuksen kansainvälinen *Journal of Artistic Research* -lehden arvioijaohje, jossa vielä vuonna 2016 todettiin, että ”teknisesti [lehti] voisi hyväksyä ’eksposition’ [ts. taiteellisen julkaisun, joka vastaa tiedelehden artikkelia], jossa ei ole lainkaan käytetty sanoja” (ks. Ojanen 2016). Maininta on sittemmin poistettu ohjeista, mutta se paljastaa keskeisen väärinymmärryksen taiteen tekemisen ja taiteen tutkimuksen välillä.

Tarkastelu on tässä kohdassa syytä kohdistaa sanaan ’tutkimus’ ja sen määrittelyyn. Ollakseen tutkimusta hankkeen – oli se sitten tieteellinen tai taiteellinen – on tarkoitus tuottaa uutta tietoa tai ymmärrystä ympäröivästä todellisuudestamme. Klassisen, jo Platonin ajoilta lähtöisin olevan tiedon määritelmän mukaan tieto on perusteltu tosi uskomus tai nykymäärittelyn mukaan tosi käsitys. Määritelmä sisältää ajatuksen, että uusi tieto tai ymmärrys on oltava argumentoitavissa läpinäkyvästi ja järjestelmällisesti. Ilman kielellistä tai sanallista ilmaisua argu-

**Mikko Ojanen,
Inka Rantakallio &
Sakari Ylivuori**

**Vapaiden
taiteiden paluu?**

Taiteesta,
tutkimuksesta ja
sanavalinnoista

mentointi muuttuu epämääräiseksi tai paikoin mahdottomaksi.

Taiteessa tehokkaasti toimivat metaforiset ja monitulkintaiset ilmaukset, jopa täysin ei-kielelliset, ovat tietenkin sallittuja. Taiteen ilmaisu- ja muutosvoima on vaikuttavaa ja se näyttelee ehdottomasti merkittävää roolia myös yhteiskunnallisessa keskustelussa. Taiteen kuuluu olla lähtökohdiltaan vapaata, mutta siinä vaiheessa, kun taiteen praktiikkaan liitetään tutkimuksellinen tiedon intressi, sen sisältöä määrittelevät tutkimuksen reunaehdot. Taiteellisen tutkimuksen vapaamuotoisuutta ja määrittelemätöntä roolia ja olemusta on puolustettu sillä, että se tuottaa uutta tietoa ja ymmärrystä meitä ympäröivästä todellisuudesta tavoilla, joita tieteellinen tutkimus ei tavoita (ks. esim. Bono 2022; *Ruukku*-lehden kirjoittajaohjeet¹). Ja näin aivan ehdottomasti on. Taiteellinen prosessi on luonteeltaan usein hiljaiseen tietoon pohjautuvaa toimintaa eli taitoa, jota voi olla monin paikoin vaikea pukea sanoiksi (ks. myös Ristilä tässä numerossa). Se tavoittaa ajattelun ja toiminnan rakenteita, joista on vaikea puhua. Kuitenkin siinä missä taideteos saa jättää avoimia, joskus jopa itsetarkoituksellisesti provosoivia ja tulkinnanvaraisia kysymyksiä, tutkimuksen perustehtävä on tuottaa uutta tietoa ja ymmärrystä yleensä ennalta määriteltyn teoria- ja menetelmäpohjaan nojaten. Tämä toteutuu huonosti ilman sanoja, kielellisiä ilmaisuja, kriittistä keskustelua tai argumentointia. Kärjistäen voisi sanoa, että ekspositio ilman sanoja on taidetta, ei tutkimusta.

Taiteen, taiteelliseen tutkimukseen ja taiteen tutkimuksen kokonaisuuden, toisin sanoen taidealan tai taidealojen, epämääräisyyttä ei selkiinnyt se, että yliopisto-oppiaineena esimerkiksi kasvatustieteiden tai musiikkikasvatuksen yhteydessä musiikki sijoitetaan taito- ja taideaineisiin (arts and crafts). Tästä yliopistorakenteellisesta näkökulmasta katsottuna muun muassa musiikkitieteilijä Seija Lappalainen (1990, 159) kuvasi mainios- ti vuoden 1990 ensimmäisessä *Musiikkitiede*-lehden numeros- sa, kuinka “[k]eskiajalla musiikki luettiin seitsemän tieteen eli vapaiden taiteiden (artes liberales) järjestelmän qvadriviumiin” yhdessä aritmetiikan, geometrian ja astronomian kanssa. Mu- siikki voidaan nähdä siis käytännöllisenä taitona, jota mones- sa yhteydessä myös yliopistoissa taitona opetetaan. Kyse on siis siitä, nähdäänkö musiikki opeteltavana (soitto- tai laulu)taito- na, vai nähdäänkö musiikki tutkimuskohteena. Yliopistossa se on

PÄÄKIRJOITUS

1 Ruukku: taiteellisen tutkimuksen kausijulkaisu. Ohjeet tekijöille: Tark. 12.10.2025 <http://ruukku-journal.fi/instructions>

kumpaakin. Kuten Lappalainen (ibid.) toteaa, musiikki on viihtynyt yliopistossa kauan – ensin seremoniallisena elementtinä ja myöhemmin tutkimuskohteena.

Yksi taideala-käsitteen epämääräisyyttä lisäävä seikka on myös sanojen käännökset – erityisesti englannista suomeen. Hyvä esimerkki käännöksissä menetettävistä merkitysvivah-teista tulee esiin jo Lappalaisen vapaiden taiteiden (Liberal arts tai artes liberales) yhteydessä mainitseman arts-sanan kohdal-la. Englannin sana 'art' viittaa tyypillisesti taiteeseen, mutta se voi viitata myös taitoon, taitamiseen ja taitavuuteen (esim. erilaiset art of -alkuiset fraasit, jotka kääntyvät esimerkiksi muotoon ”pyörällä ajamisen taito”). Vivahde-erot käännöksissä eivät tule esiin ainoastaan käännettäessä sanoja ja ilmauksia kielestä toiseen. Ongelmia ja virheitä voi esiintyä myös silloin, kun tuodaan esimerkiksi kansainvälisiä resursseja ja palveluita kotimaisten organisaatioiden käyttöön, vaikka niiden nimiä ei edes käännettäisi suomeksi.

Esimerkki varsin epäonnistuneesta art-sanan kohtalosta esiintyy eurooppalaisen tutkimusinfrastruktuurin kotimaisessa sovelluksessa. Eurooppalaisille taide- ja humanistialojen toimijoille digitaalisia tutkimusinfrastruktuuripalveluja tarjoava Dariah EU esittelee itsensä seuraavasti: ”The Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities (DARIAH) aims to enhance and support digitally-enabled research and teaching across the arts and humanities”. (Dariah-EU 2025.) Dariah EU:n kotimaista sovellusta kehitettiin huolellisesti ja sen käyttöönottoa odotettiin pitkään ja hartaasti. Kun infrastruktuurin kotimainen sovellus lopulta esiteltiin, yllätys oli melkoinen infrastruktuurin esittäydyttyä Dariah Fi -verkostona, joka kuvaa itseään seuraavasti: ”Dariah FI: DARIAH-FI builds and shares tools, datasets, events and training materials for the needs of social sciences and humanities (SSH) in Finland (Dariah-fi 2025).” Eikö johdonmukaisuuden nimissä kotimaisen Dariah-sovelluksen lyhenteen olisi pitänyt olla muotoa Darissh-Fi? Alamme, joka kansainvälisesti tunnetaan lyhenteenä AHSS (Arts, Humanities and Social Sciences) tapaa suomalaisessa kontekstissa esiintyä muodossa SSH (Social Sciences and Humanities).

Art ja arts -sanojen kohtalon äärellä huomio kiinnittyy myös siihen, kuinka Helsingin yliopiston humanistinen tiedekunta (Faculty of Arts) vaihtaa vuoden 2026 alussa englanninkielisen nimensä muotoon Faculty of Humanities. Nimenvaihdon uutisoinnissa Helsingin yliopiston intranetissä ei avata syytä tähän vaihtoon. Mahdollisia syitä on monia. Oli todellinen syy lopul-

**Mikko Ojanen,
Inka Rantakallio &
Sakari Ylivuori**

**Vapaiden
taiteiden paluu?**
Taiteesta,
tutkimuksesta ja
sanavalinnoista

ta mikä hyvänä, nimen vaihto vaikuttaa käsitykseen siitä, mitä humanistiseen tutkimukseen – joka sivumennen sanoen on pikkuhiljaa korvautumassa termillä ihmistieteellinen tutkimus – halutaan sisällyttää, tai mitä tiedekunnan johdon ajatellaan haluavan siihen sisällyttää. Vallankäyttö muokkaamalla kielellisiä ilmauksia on tässä yhteydessä aivan ilmeistä. Yksi mahdollinen tulkinta on, että humanistinen tiedekunta haluaa tehdä pesäeron esimerkiksi Taideyliopistoon (University of the Arts). Kyse voi olla myös tutkimuksellisen katseen kääntämisestä, toisin sanoen tutkimuksen painoalojen ohjaamisesta, vaivihkaa uuteen suuntaan: taitojen ja (vapaiden) taiteiden tutkimuksesta humanistiseen tutkimukseen ja lopulta ihmistieteisiin.

PÄÄKIRJOITUS

Jos taustalla on profiloituminen suhteessa Taideyliopistoon, valinta on systemaattisesti linjassa niiden toistuvien ehdotusten kanssa, joissa esimerkiksi musiikkitiedettä tieteenalana on yritetty siirtää pois Helsingin yliopistosta. Sanottakoon kuitenkin vielä, että tarkkaan ottaen Arts tiedekunnan nimessä Faculty of Arts ei itse asiassa viittaa taiteisiin vaan taitoihin – yhtä kaikki: taitoihin, joihin siis musiikkikin kuuluu, mikäli seuraamme keskiajan määritelmää ja vapaiden taiteiden quadrivium-kategoriaa.

Siitä huolimatta, että art-sanaa pyritään häivyttämään tiedemaailman konteksteista, on ilahduttavaa, että vuonna 2026 Helsingin yliopistossa käynnistyy englanninkielinen Liberal Arts and Sciences -koulutusohjelma, eli keskiaikaiset ”vapaat taiteet” tekevät paluun myös kotimaiseen yliopistomaailmaan. Koulutusohjelman kuvauksesta selviää, että Liberal arts -käsitteen nykymääritelmän mukaan koulutusohjelma pyrkii kouluttamaan kriittisiä ja moninäkökulmaisia ajattelijoita. Koulutuksen suunnitteluun osallistuu useampia yksiköitä ja opintosuuntia eri tiedekunnista, eli kyse ei ole vain humanistisen tiedekunnan koulutuksen kehittämishankkeesta. Keskiaikaisen yliopiston vapailla taiteilla tai taidoilla uudella koulutusohjelmalla ei kuitenkaan näytä olevan mitään tekemistä, vaan tavoitteena on kouluttaa laaja-alaisia moniosaajia. Niin ikään musiikki(tiede) ei 2020-luvulla ole enää mukana nykymääritelmän mukaisissa vapaissa taiteissa. Se siis löytäköön paikkaansa ja pitääköön pintansa jatkossa jossain muussa viiteryhmissä.

• • •

Tämänkertainen numero sisältää kaksi artikkelia, yhden puheenvuoron sekä lektion. Jenna Ristilän artikkeli on musiikkianalyyt-

تين، vapaamuotoisen kuvailun ja dialogisen analyysin keinoin rakennettu tulkinta Carita Holmströmin (s. 1954) *Dagen Svalnar – fyra sånger till dikter av Edith Södergran* -laulusarjasta. Analyysin kohteena ovat musiikin ja tekstin suhde sekä laulusarjan esittäjien, pianistin ja kahden sopraanon, tulkinnat. Musiikkianalyytistä tutkimusta suomalaisten naisten sävellyksistä on tehty suhteellisen vähän ja siten artikkeli täydentää tätä tutkimusaukkoa.

Anna Ramstedt tarkastelee artikkelissaan Helsingissä vuonna 1938 julkaistujen lehdistökirjoitusten ja konserttiarvioiden sukupuolittuneita ja rodullistavia rakenteita ja käsityksiä. Ramstedt lähestyy kirjoituksia tuijotuksen ilmiön sekä kirjoituksissa ilmenevien ajallisten tilojen kautta. Analyysi tuo esiin, miten muusikkonaisten ja säveltävien naisten häivyttäminen musiikin historiasta oli aktiivinen prosessi.

Pekka Gronowin puheenvuoro nostaa esiin huolen Ylen äänilevystön tulevaisuudesta. Ylen rahoitus on vähenemässä, ja levystön merkitys Yleisradion päivittäisessä toiminnassa on vähentynyt. Gronow pohtii useita ratkaisuvaihtoehtoja korostaen sitä, että levystö olisi saatava tutkijakäyttöön.

Kesäkuussa Jyväskylän yliopistossa yleisen historian väitöskirjaansa puolustanut Antti Okko tiivistää lehtiönsä venäjänkieliseltä kulttuurialueelta tulevan rockmusiikin yhdysvaltalaisvastaaottoa käsittelevän tutkimuksensa keskeiset tulokset. Okko tarkentaa osuvasti kuvaa venäjänkielisen kulttuurin vastaanoton taustalla vaikuttavista seikoista. Kuvitteellisen idän käsitteen avulla Okko kuvaa, kuinka neuvostoliittolaisen rockmusiikin vastaanotto on perustunut pikemminkin länsimaisen median luomaan mielikuvaan Neuvostoliitosta sekä siihen liittyviin poliittisiin odotuksiin ja stereotypioihin kuin itse musiikkiin.

Antoisia lukuhetkiä!

**Mikko Ojanen,
Inka Rantakallio &
Sakari Ylivuori**

**Vapaiden
taiteiden paluu?**

Taiteesta,
tutkimuksesta ja
sanavalinnoista

Lähteet

- Bono, Susanna. 2022. ”Taiteiden tutkimuksessa ei ole kyse mistään mielipiteestä’ – monipuolinen taiteen tutkimus hyödyttää koko taidekenttää”. *Uutishuone / Taideyliopisto*. Tark. 7.10.2025. <https://www.uniarts.fi/artikkelit/ilmiot/taiteiden-tutkimuksesa-ei-ole-kyse-mistaan-mielipiteesta-monipuolinen-taiteen-tutkimus-hyodyttaa-koko-taidekenttaa/>
- Dariah-EU. 2025. ”Dariah Eric: A research infrastructure that enhances and supports digitally enabled research and teaching across the Arts and Humanities”. *Dariah in a Nutshell*. Tark. 7.10.2025. <https://www.dariah.eu/about/dariah-in-nutshell/>
- Dariah-Fi. 2025. ”Infrastructure for Data-Intensive Social Science and Humanities Research”. *Dariah-Fi*. Tark. 7.10.2025. <https://www.dariah.fi/>
- Korsberg, Hanna ja Susanna Välimäki. 2021. ”Taiteiden tutkimuksen tulevaisuus Suomessa pitää turvata”. *Helsingin Sanomat*. 4.9.2021. Tark. 7.10.2025. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008231753.html>
- Korsberg, Hanna ja Susanna Välimäki. 2025. ”Esittävien taiteiden alan koulutus ei koske vain taiteilijoita”. *Helsingin Sanomat*. Tark. 7.10.2025. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000011508437.html>
- Lappalainen, Seija. 1990. ”Musiikki on viihtynyt Helsingin yliopistossa: Suomen akateeminen musiikinharjoitus 350 vuotta”. *Musiikkitiede*. 1/1990, 159–189.
- Ojanen, Mikko. 2016. ”Tutkimusaineistot ja niiden hallinta – erityisesti avoimuuden ja taidealojen näkökulmasta”. *Avoimen tieteen osaajakoulutus: Avoimuus taidealojen tutkimuksessa 31.10.2016 / ATT-hanke ja Taideyliopisto*. Tark. 7.10.2025. <https://www.slideshare.net/slides-how/tutkimusaineistot-ja-niiden-hallinta-erityisesti-avoimuuden-ja-taidealojen-nkkulmasta/68396097>
- Sirén, Vesa. 2021. ”Taiteiden tutkimus on pulassa Helsingin yliopistossa – Professorikato kuormittaa opettajia, opiskelijat jäävät vaille opetusta: ’Tilanne on raskas’.” *Helsingin Sanomat*. 8.2.2021. Tark. 7.10.2025. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007790743.html>